

Gediminas Grina*
Gynybos paramos fondas

Nacionalinė karinė diplomatija ir jos perspektyvos

Šiame straipsnyje pateikiama moderniosios Lietuvos karinės diplomatijos evoliucija, ateities prioritetinės kryptys, nagrinėjami tarnybos organizavimo ypatumai. Straipsnyje parodoma, kad karinės diplomatijos organizavimas yra politinių nuostatų, Lietuvos karininkijos pasirengimo, ūkinio aprūpinimo ir karinės diplomatijos vietos nacionalinėje diplomatijos sistemoje radimo visuma. Autorius teigia, kad karinės diplomatijos apimtis lemia krašto apsaugos sistemos politinės vadovybės nuostatos dėl Lietuvos užsienio politikos įgyvendinimo karinėje srityje ir žinybinių interesų užsienio valstybių analogiškose sistemose atstovavimo mastai. Straipsnyje pateikiama karinės diplomatijos, karininkų tarnybos specifika sąjungininkų (NATO) ar ES valstybėse ir tarnybos ypatumai kitose, dažnai priešiškių interesų Lietuvai turinčiose, valstybėse. Straipsnyje autorius pateikia argumentų dėl karinio diplomatinio atstovavimo prioritetų vidutiniu laikotarpiu. Autorius daro išvadą, kad karinės diplomatijos svarba, matant pastaruoju metu besirutuliojančias tarptautinės struktūros tendencijas, tik stiprės, o pilnavertė diplomatija negalės funkcionuoti be kvalifikuoto karinio patarimo.

Įvadas

1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ėmė atsikūrinėti ir suvereniai valstybei būtinos institucijos, specifinės veiklos sritys. Natūralu, kad pirmiausia atsikūrė gynybiniai institutai – jau kovo 25 d. buvo atkurtas Valstybės saugumo departamentas, o balandžio 25 d – Krašto apsaugos departamentas. Nors suvereni diplomatinė tarnyba pradėjo funkcionuoti vos atkūrus nepriklausomybę, karinės diplomatijos ar apskritai darbo karinėse tarptautinėse institucijose poreikis atsirado ne iš karto. Pirmiausia, 1995 m. pavasarį buvo paskirtas LR gynybos atašė Latvijai ir Estijai mjr. Gintaras Bagdonas¹. Lietuvos kariuomenės atstovu Vyriausiojoje ginkluotųjų pajėgų vadavietėje (angl. SHAPE) Monse buvo paskirtas kpt. Valdas Šiaučiulis². Paskyrus pirmuosius karinius diplomatus paaiškėjo, kad dar 1994 m. birželio 2 d. patvirtinti LR gynybos atašė nuostatai nėra

**Ats. plk. Gediminas Grina* – 2001–2004 m. Lietuvos Respublikos gynybos atašė JAV ir Kanadoje. Adresas korespondencijai: Algirdo g. 35-16a, 03225 Vilnius, tel. 8 655 15 999, el. paštas: ged.grina@gmail.com.

¹ Dabar – plk., NATO Energetinio saugumo centro vadovas.

² Dabar – plk., LR gynybos atašė Jungtinėje Karalystėje Nyderlandams ir Portugalijai (taip pat jis yra pirmasis šių laikų Lietuvos kariuomenės karininkas, baigęs karinius mokslus Jungtinėse Amerikos Valstijose).

išbaigti dėl tarnaujančių užsienyje. Dėl šios priežasties 1996 m. vasarą krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius ir užsienio reikalų ministras Povilas Gylys patvirtino naują LR gynybos atašė nuostatų redakciją. Nepaisant patvirtintų nuostatų, kildavo nesusipratimų dėl gynybos atašė pavaldumo, kurie virsdavo tikrove, pvz., gynybos atašė komandiravimo klausimais. Tai patvirtino LR krašto apsaugos ministerijos (toliau – KAM) sekretoriaus Povilo Malakausko 1996 m. liepos 5 d. išaiškinimas dėl komandiruočių, kuriame aiškiai nurodyta, kad už komandiruotes atsako kario darbdavys, t. y. KAM. Konfliktus tarp diplomatinės ir karinės diplomatinės tarnybų lėmė 1997 m. LR Vyriausybės nutarimu patvirtinti „Specialiųjų atašė nuostatai“ ir 1998 m. patvirtintas Diplomatinės tarnybos įstatymas (toliau – DTĮ), kuriame buvo įvesta specialiojo atašė sąvoka. Būtent ši sąvoka apėmė ir karinius diplomatus. Taip kilo abejonių dėl karinių diplomatų išskirtinumo diplomatiniam atstovavime.

1. Karinės diplomatijos prielaidos

1.1. Krašto apsaugos ministerijos ir Lietuvos kariuomenės interesai užsienio valstybėse

KAM kaip ir kitos žinybos užsienio valstybėse turi interesų, kurie yra nacionalinės užsienio politikos dalis. Viena iš esminių KAM funkcijų – užtikrinti nacionalinę saugumą karinėmis priemonėmis. Tam tikslui reikia nuolat siekti Lietuvai palankaus karinio bendradarbiavimo su užsienio valstybėmis. Tokio pobūdžio interesams atstovauti valstybės (Lietuva ne išimtis) formuoja karinių diplomatų korpusus. Kariniai diplomatai daugiausia vykdo išimtinai su gynybos politika ir organizavimu susijusias funkcijas (administruoja įsigijimus (atskiris atvejais prie gynybos ministerijų akredituojami specialūs gynybinio bendradarbiavimo atašė), gynybos institucijų ir kariuomenių, misijų bendradarbiavimą, legaliais būdais renka KAM, Lietuvos kariuomenę ir jos pajėgas dominančią politinę, ekonominę ir technologinę informaciją). Šiose srityse valstybinio (vyriausybiniu) lygiu jau priimti politiniai sprendimai dėl tokios veiklos ir diplomatinė atstovybė negali lemti eigos be pritarimo iš sostinės.

Vyriausybei nusprendus steigti karinio (gynybos) atašė pareigybes, yra išreiškama politinė valia, kad užsienio politikai vykdyti yra būtina operatyviai gauti politinį patarimą Lietuvos Respublikos diplomatinėje atstovybėje (toliau – atstovybė) ir kad KAM intensyviai bendradarbiauja įsigijimų srityje ar turi informacijos rinkimo tikslų.

1.2. Teisiniai pagrindai

1.2.1. Tarptautiniai ir valstybiniai dokumentai

Pagrindinis karinę diplomatiją, kaip bendrosios diplomatijos dalį, reglamentuojantis hierarchinis dokumentas yra 1961 m. Vienos konvencija (toliau – konvencija) dėl diplomatinių santykių³. Nacionalinėje šios srities hierarchinėje viršūnėje yra DTĮ⁴, kuris apima tiek diplomatų, tiek ir visos diplomatinės tarnybos administravimo klausimus. Konvencijoje kariniai diplomatai pristatomi kaip išskirtiniai užsienio valstybių atstovai, turintys specialius įgaliojimus, ir nelaiškomi diplomatais. Šią spragą iš dalies išaiškina DTĮ, įvesdamas diplomatinio personalo ir specialiųjų atašė apibrėžimus. Karinis diplomatinis atstovavimas tradiciškai skirstomas į tris kategorijas: kariniai atstovai prie tarptautinių organizacijų (pvz., LR karinis atstovas prie NATO), kariniai atašė (pvz., LR gynybos atašė JAV) ir kariniai patarėjai prie tarptautinių organizacijų (pvz., karinis patarėjas LR atstovybėje prie ESBO). Lietuvos karinių diplomatų veikla reglamentuojama skirtingais norminiais aktais, pvz., karinių atstovų – Karinių atstovų nuostatais⁵, gynybos atašė – Specialiųjų atašė nuostatais⁶, kurie taip pat reglamentuoja valstybės tarnautojų, atitinkamų vyriausybinių institucijų, perkeltų tarnybai diplomatinėse atstovybėse užsienyje (komercijos, kultūros atašė ir pan.), veiklą.

1.2.2. Funkcijos

Karinių atašė (pvz., gynybos) funkcijos yra išdėstytos Specialiųjų atašė nuostatuose, LR gynybos atašė pareiginiuose nuostatuose⁷. Be įvairių bendrinių nuostatų, išdėstytų nuostatuose, 6 jų punktas nurodo, kad gynybos atašė paskyrimo valstybėje yra LR diplomatinės atstovybės diplomatinio personalo narys, tiesiogiai pavaldus krašto apsaugos ministrui, taip pat ir diplomatinės

³ JT tinklalapio informacija, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf, 2016 08 02.

⁴ LR Diplomatinės tarnybos įstatymas, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.46EF9E1D52E9>, 2016 11 12.

⁵ LRV 2004 11 25 nutarimas Nr. 1494 „Dėl LR karinio atstovo nuostatų patvirtinimo“.

⁶ LRV 1997 12 12 nutarimas Nr. 1407 „Dėl Specialiųjų atašė nuostatų patvirtinimo“, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.61DF78DC7BB6/TAIS_426376, 2016 08 30.

⁷ LR krašto apsaugos ministerijos 2014 07 22 įsakymas Nr. V-639 „Dėl LR gynybos atašė ir LR gynybos atašė pavaduotojo pareiginių nuostatų patvirtinimo“ (ankstesni pareiginiai nuostatai buvo krašto apsaugos ministro patvirtinti 2000 03 29 įsakymu Nr. 325, papildyti 2000 09 26 įsakymu Nr. 1124, aut. past.).

atstovybės vadovui. Išnagrinėjus pavestas funkcijas, akivaizdu, kad vienintelė gynybos atašė paskirtis diplomatinėje atstovybėje yra diplomatinės atstovybės vadovo konsultavimas kariniais ir gynybos klausimais (9.7 punktą).

Šalia pagrindinių savo funkcijų, kariniai atašė vienokiu ar kitokiu būdu atlieka visų sričių specialiųjų atašė funkcijas (ypač pabrėžtina kalbant apie valstybes, kuriose yra didelės lietuvių bendruomenės – JAV, Kanada, Jungtinė Karalystė): kontroliuoja Lietuvos karių buvimą užsienio valstybėje ir atsiškai to valstybės gynybos ministerijai (ir yra jos kontroliuojami) [konsulinė veikla], propaguoja Lietuvos gynybinės (ir ne tik) pramonės produkciją [komercijos atašė], organizuoja akademinius kontaktus su analogiškais karinėmis institucijomis [švietimo atašė], rengia parodas, organizuoja Lietuvos kariuomenės meno kolektyvų išvykas [kultūros atašė], atstovauja Lietuvos kariuomenei išeivijos bendruomenėse [ambasadorius]. Kariniai atašė kartu su atstovybės vadovu privalo rengti nacionalinės kariuomenės dienos minėjimus (priėmimus). Taip pat yra tradicija gynybos atašė vyksti į kitas atstovybes dalyvauti nacionalinių švenčių renginiuose. Gynybos atašė taip pat vykdo specialiesiems atašė nebūdingas funkcijas kaip dalyvavimas profesinėse tiek karinių diplomatų, tiek vietinėse karinėse ar gynybos pramonės asociacijose. Specialieji atašė paprastai dirba tik savo srityje atstovaudami atstovybei.

1.2.3. Agremano fenomenas ir akreditavimo eiga

Konvencijos 4 straipsnis nurodo, kad siunčiančioji valstybė privalo gauti sutikimą, agremaną (pranc. *agrement*), kad naujai skiriamas diplomatinės misijos (atstovybės, ambasados) vadovas priimančiai valstybei yra priimtinas. Kartu pažymėta, kad priimančioji valstybė nėra įpareigota paaiškinti, kodėl vienas ar kitas asmuo nėra priimtinas. Paprastai galioja nerašyta taisyklė atsakymo laukti tris mėnesius. Konvencijos 7 straipsnis nurodo, kad kitiems diplomatams ar misijos nariams toks sutikimas nereikalingas. Tiesa, dėl karinių, karo laivyno ir karo aviacijos atašė priimančioji valstybė gali iš anksto reikalauti asmenvardžių išankstiniam sutikimui, kas iš principo reiškia tą patį agremaną. Šiam reikalavimui užsienio valstybės daro išimtis, pavyzdžiui, JAV užsienio valstybių kariniams atašė agremano nereikia.

Pritarimo kandidatūrai norma sąlygota dar ir to, kad, kariniai atašė akredituojami kaip diplomatai ne tik prie URM, bet ir prie gynybos ministerijų ir karinių pajėgų⁸. Be to, specialieji atašė yra traktuojami kaip diplomatinės

⁸ palyginimui – kiti „specialieji atašė“ akredituojami tik paskyrimo valstybės URM.

atstovybės pareigūnai, nariai (ne valstybės), o kariniai atašė – kaip siuntusios valstybės pareigūnai (tai nulemta to, kad realioje praktikoje kariniai atašė yra kariniai valstybės atstovai akreditacijos valstybėse ir turi raštiškus tos valstybės įgaliojimus). Tokia pati praktika taikoma ir Lietuvoje akredituotiems užsienio valstybių kariniams atašė.

Kiekviena valstybė nustato tvarką, kurios privalo laikytis užsienio valstybių kariniai atašė. Pvz., Rusijos Federacijos (RF) reglamentaciniame dokumente⁹ nurodoma, kad tik po to, kai kariniai atašė akredituojami prie Gynybos ministerijos Tarptautinių santykių valdybos, gali būti akredituojami Valstybės protokolo departamente prie Užsienio reikalų ministerijos, kur jiems išduodama diplomato kortelė. Taigi, Rusijos Federacija karinius atašė ir jų padėjėjus traktuoja kaip diplomatinio korpuso narius, kurie naudojami visomis privilegijomis ir imunitetais ir privalo gerbti konvencijos nuostatas. Dėl natūralių kontržvalgybos sumetimų kariniams atašė pateikiamos instrukcijos kaip galima komunikuoti su RF karinėmis įstaigomis ir atskirais kariškiais ir nurodoma keliavimo po RF tvarka.

Panaši tvarka galioja ir JAV¹⁰. Tai savotiškas trijų pakopų veiksmas: pirmiausia, akreditacija JAV Valstybės departamente¹¹ (angl. United States Department of State, DoS), vėliau, įvairius laiko tarpus trunkančios akreditacijos¹² JAV Gynybos departamente (angl. United States Department of Defense, DoD), pajėgų departamentuose ir, galiausiai, vadinamoji specialioji akreditacija (angl. special accreditation), suteikiama kiekvienos valstybės atstovui individualiai. Ši akreditacija yra būtina siekiant sėkmingai dirbti, ypač atstovaujant krašto apsaugos sistemai. Tokią akreditaciją suteikia analogiškų pajėgų, kurioms savo šalyje priklauso karinis atašė, departamentas. Ji užtikrina, kad karinis atašė galėtų tiesiogiai, be įprasto leidimo vizitui (angl. Visit Authorization), komunikuoti su JAV Gynybos departamento institucijomis, pvz., šiose srityse:

- karinių pardavimų srityje (angl. Foreign Military Sales, FMS);
- karinių pajėgų mokymo srityje (angl. International Military Education and Training, IMET);
- karinio strateginio mokymo srityje (IMET);
- karinio bendradarbiavimo srityje (angl. Military to Military, Mil- to Mil);
- oficialių vizitų įforminimo ir informacijos užklausų srityje.

⁹ Рукководство для аташе по вопросам обороны, военных, военно-морских, военно-воздушных, военно-технических аташе и их помощников при иностранных дипломатических представительствах в Российской Федерации, Москва, 2001.

¹⁰ Guide for the Defense Attaches in Washington, DC, Section 1, Summer 2002, Produced by the Defense Intelligence Agency.

¹¹ Tai Užsienio reikalų ministerijos analogas.

¹² pvz., 2001 metais dėl rugsėjo 11 d. įvykių akreditacijos procedūros ypač užsitęsė, kai akreditacija karo aviacijos departamente buvo suteikta tik 2002 m. pradžioje.

Šis autorizavimas yra teisiškai įpareigojantis, ypač jei oficialiems Lietuvos atstovams būtina apsilankyti karinėse teritorijose.

Taigi, baigtos akreditacijos procedūros perkelia karinius atašė į pradines darbo pozicijas. Dirbant pagal akreditaciją pirmiausia susiduriama su Gynybos departamento ar kitų karinių departamentų diplomatinio protokolo padaliniais, pvz., karinis atašė, turintis gynybos atašė statusą, priklauso Gynybos žvalgybos agentūros (angl. Defense Intelligence Agency, DIA, Antrojo operatyvinių tarnybų departamento prie KAM, toliau – AOTD, atitikmuo) protokolo padalinii. Kiti kariniai atašė pagal savo pajėgas atitinkamai.

2. Tarnybos organizavimo ypatumai

2.1. Reikalavimai kandidatams, atrankos procedūra ir kandidatų rengimas

Pagrindinis reikalavimas kandidatui tapti kariniu diplomatu – būti profesinės karo tarnybos kariu. Kandidatas turi turėti bent jau majoro laipsnį¹³. Kario tarnyba užsienyje reglamentuojama kitaip nei valstybės tarnautojų ar diplomatų. Karys negali net laikinai būti integruotas į atstovybę su juo sudarant terminuotas diplomato tarnybos sutartis, kitaip tariant, karys negali tam tikram laikotarpiui tapti valstybės tarnautoju, tai yra civiliu, nes tai prieštarautų karinės tarnybos logikai. Dėl šios priežasties kariniams diplomatams reikia daryti išlygas Specialiųjų atašė nuostatuose.

Kandidatų į LR gynybos atašė ar LR gynybos atašė pavaduotojo pareigas atranka vykdoma vadovaujantis KA ministro įsakymu. Pagrindinis principas – karių savanoriškumas. Priežastis – karininkas nebuvo rengtas politiniam darbui, kurio profesionalūs karininkai gali nenorėti dirbti. Galiausiai – karininkui siūloma išvykti iš Lietuvos labai ilgam laikui, o ne pusmečiui kaip į tarptautinę misiją, ir jis dėl šeiminių ar kitų aplinkybių gali neturėti galimybių tokiam karjeros tarpsniui. Karinio atstovo ar karinio patarėjo atranka, jų biurų darbuotojų atranka vykdoma remiantis bendruoju krašto apsaugos sistemos karių karjeros planavimo principu. Atrenkant karinį atstovą ar patarėją, kandidatas nėra saistomas politinės (ar iš dalies politinės) veiklos, nes yra tiesiogiai pavaldus kariuomenės vadui.

¹³ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2014 01 27 įsakymas Nr. V-58 „Dėl profesinės karo tarnybos karių perkėlimo ir profesinės karo tarnybos karininkų rotacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e3c0c06088c211e397b5c02d3197f382>, 2016 09 30.

Atrinkus kandidatus, KA ministrui siūloma pasirinkti pagrindinį kandidatą. Tiek atrinktųjų, tiek pagrindinio kandidato pavardės viešai neskelbiamos, nes nėra aišku, ar kandidatas gaus priimančios valstybės agremaną. KAM teikia pagrindinio kandidato kandidatūrą užsienio reikalų ministrui ir LR Seimo NSGK pritarti. Pagal LR Seimo statuto 63 str. 5 dalį, viena iš Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto veiklos krypčių – svarstyti siūlymus ir teikti išvadas dėl LR gynybos atašė skyrimo užsienio valstybėse. Čia būtina atkreipti dėmesį, kad skiriant gynybos atašė yra reikalaujama ypatingo dalyko – Seimo NSGK pritartimo. To nereikalaujama skiriant specialiuosius atašė. Gavus teigiamus atsakymus, pagrindinis kandidatas yra nuo tam tikros dienos skiriamas eiti pareigas.

Kandidatams¹⁴ į karinių atašė pareigas organizuojami parengiamieji kursai. Kursų tikslas yra padėti kariniam atašė vykdyti ambasadoriaus patarėjo kariniais-politiniais klausimais funkcijas, efektyviai atstovauti KAM paskyrimo valstybės gynybos ministerijoje, laikantis konvencijos nuostatų, stebėti procesus paskyrimo valstybėje ir apie juos tinkamai raportuoti. Sutuoktiniams dėl jų vaidmens diplomatinėje tarnyboje taip pat organizuojamos konsultacijos. Kandidatai mokomi administruoti biurą, vykdyti reprezentacines funkcijas ir eiti diplomatines pareigas, saugumo ir kontržvalgybos aspektų, stebėti ir raportuoti. Didelę kurso dalį apima Lietuvos užsienio politikos ir žinybinių dvišalių ar daugiašalių santykių studijavimas, susipažinimas su KA sistema, įskaitant ir AOTD.

2.2. Karinių atašė kaip instituto vieta diplomatinėje atstovybėje, pavaldumas, biuras

Tiek konvencija, tiek nacionaliniai teisės aktai traktuoja karinius atašė kaip išskirtinius diplomatinio personalo narius priimančiai valstybei. Karinis atašė kaip ir diplomatijos vadovas yra valstybės atstovas (tik karinis) užsienio valstybėje.

Karinio diplomato biuras – tai organiškasis atstovybės padalinys, administruojamas KAM (per karinį diplomata). Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad kariniais diplomatais paprastai skiriami generolo ar pulkininko laipsnius turintys kariai. Tai traktuotina kaip aukšto rango pareigūno buvimas atstovybėje ir užsienio valstybėje.

Tarp karinių diplomatų biurų didžiausias yra LR diplomatinėje atstovybėje prie NATO. Biurui vadovauja LR karinis atstovas prie NATO, generolas,

¹⁴Karys laikomas kandidatu, kol negauna priimančios valstybės agremano ir kol nepasirašytas ministro įsakymas dėl skyrimo į pareigas.

turintis gen. mjr. ar brg. gen. laipsnį, pavaldus Lietuvos kariuomenės vadui ir jį atstovauja NATO karinėse struktūrose. Biure tarnauja daug įvairių sričių karinių specialistų, pradedant karinio planavimo ir baigiant logistikos specialistais. Atstovybėje taip pat yra civilių Gynybos patarėjų skyrius (biuras), pavaldus LR krašto apsaugos ministrui ir LR diplomatinės atstovybės prie NATO vadovui. Tas pats karinio atstovo biuras yra akredituotas ir prie ES ir vykdo analogiškas funkcijas.

Gynybos atašė biurui LR diplomatinėse atstovybėse yra nepalyginamai mažesni ir juos sudaro 1–2 kariai ar laisvai samdomi darbuotojai. LR gynybos atašė JAV ir Kanadai, reziduojantis Vašingtone, yra pavaldus dviem ambasadoriams, kadangi yra akredituotas ir Kanadai. Tai visai natūralu, turint galvoje, kad gynybos atašė nėra eilinis diplomatas atstovybėse, o karinis valstybės atstovas užsienio valstybėse. Karinės diplomatijos praktikoje susiklosto ir kurioziškos situacijos. LR gynybos atašė, reziduojantis Astanoje, akredituotas net septyniose valstybėse, atsiskaitinėja krašto apsaugos ministrui ir dirba su septynių atstovybių vadovais.

Darbo organizavimo klausimais kariniai atašė saistomi su atstovybe ne tiek pavaldumo, kiek veiklos koordinavimo prasme. Pvz., atstovybės vadovas negali spręsti dėl karinio atašė komandiruočių tikslingumo, nes jos dažniausiai yra žinybinio pobūdžio pagal nurodymus iš KAM. Kita vertus, ir atstovybės vadovas gali nurodyti vykti į komandiruotę, jei mano, kad turi būti deramas karinis atstovavimas arba poreikis vykdyti užduotis pagal funkcinę atskaitomybę. Jei atstovybėje yra tik vienas karys, atostogos skiriamos ne tik suderinus su KA ministru, bet ir su atstovybės vadovu. Pagrindiniu faktoriumi tiek ministro, tiek atstovybės vadovo sprendimui priimti turėtų būti protokolinis tvarkaraštis (planuojami vizitai, minėjimai, kiti renginiai, kur būtinas karinio atašė dalyvavimas).

2.3. Karinis atašė kaip karinis-politinis patarėjas atstovybėje

Nacionalinė diplomatija yra bendrosios užsienio politikos, kurią sudaro įvairūs nacionalinio saugumo komponentai, įskaitant karinį nacionalinio saugumo užtikrinimą, įgyvendintojas. Natūralu, kad atstovybės vadovui kaip valstybės atstovui reikia išmanyti įvairius valstybės interesus akreditacijos valstybėje. Taigi, atstovybės vadovui reikalingos nuolatinės konsultacijos ir nuolat atnaujinama informacija pagal KAM kompetenciją.

Atstovybės vadovui vykdant tiek kasdienę, tiek selektyvią veiklą nuolat reikia žinoti nacionalinės gynybos politikos įgyvendinimo eigą, karinės sistemos

plėtros planus, planus, susijusius su bendradarbiavimu su akreditacijos valstybės karinėmis struktūromis. Atsižvelgiant į tai, kad, vykdant karinius įsigijimus iš akreditacijos valstybės, dalyvauja ne tik gynybos ministerijos, bet ir kitos vyriausybės institucijos, atstovybės vadovas privalo žinoti ir įsigijimų proceso eigą, įskaitant interesą įsigyti konkrečias priemones, galimas problemas, kadangi bet kuriuo metu gali iškilti klausimų, kuriuos reikės neatidėliotinai spręsti, o atstovybės vadovas kaip valstybės atstovas gali būti į tai įtrauktas. Taigi, ir čia karinis atašė privalo būti nuolat pasirengęs konsultuoti atstovybės vadovą.

Diplomatinėje bendruomenėje labai dažnai aptarinėjami klausimai, kurie nebūtinai susiję su dvišaliu bendradarbiavimu, pvz., klausimai, susiję su NATO vykdoma politika. Ir šiuo atveju atstovybės vadovui gali prireikti informacijos apie procesus, kurie vyksta NATO gynybos politikos ar karinių sprendimų srityje. Vėlgi karinis atašė privalo teikti tokias konsultacijas. Dažnai akreditacijos valstybės su atstovybėmis konsultuojasi dėl tarptautinio lygmens klausimų. Paprastai klausimai, kurie susiję su nacionaliniu saugumu, nesvarbu, ar tai Ukrainos ir Rusijos konfliktas, ar kariniai veiksmai Sirijoje, sprendžiami remiantis kariniu-politiniu patarimu.

Taip pat atstovybė gali deleguoti karinį atašė į renginius, kuriuos organizuoja ne gynybos institucijos, pvz., karinių technologijų perdavimas, JAV reguliuojamas Komercijos departamento, nors iš ekspertinės pusės tai atstovybės karinio atašė atsakomybė, kadangi suinteresuotas asmuo atstovauja perkančiajai karinei institucijai. Vėlgi, JAV užsienio politika labai susijusi su kariniu komponentu, kas stipriai sąlygoja karinio atašė darbą Valstybės departamente, turinčiame didelę karinę struktūrą, kurios nariai pageidauja tiesioginio kontakto su kariniu atašė.

Galiausiai, karinis atašė užtikrina naujos informacijos pateikimą atstovybei iš karinių bendrijų, į kurias kiti diplomatai patekti negali.

2.4. Kasdienė karinių atašė veikla

Karinių atašė kasdienę veiklą gana aiškiai iliustruoja gynybos atašė biuro veikla Vašingtone. Šią veiklą galima būtų suskirstyti į penkias dažnai susijusias sritis:

- Karinės-protokolo / administracinės;
- Karinės-politinės;
- Karinės-įsigijimų/ technologijų /mokymo;
- Karinės-socialinės (sutuoktiniai);
- Karinės-patriotinės (iš Lietuvos kilę akreditacijos valstybių piliečiai).

Darbas Gynybos departamente yra gana didelės apimties, nes darbiniais klausimais bendraujama ne tik su pajėgų departamentais apskritai, bet ir su tų departamentų padaliniais. Remiantis skaičiais, Lietuvos karinio (gynybos, sausumos pajėgų, karo laivyno ir karo aviacijos) atašė vien tik oficialių kontaktinių asmenų, paprastai vadinamų „deskais“, yra 20. Kiekvieną Lietuvai ar krašto apsaugos sistemai rūpinimą klausimą reikėdavo aptarti su keletu šios kategorijos pareigūnų. Čia karinis atašė kaip ir kiekvienas kitas diplomatas nusistato savo darbo prioritetus. Akivaizdu, kad didžiausias darbo efektyvumas pasiekiamas betarpiškai bendraujant, nuolat ieškant naujų kontaktinių asmenų.

Kaip būtiną veiklą reikėtų pabrėžti dalyvavimą akreditacijos departamentų administracinėje ir protokolo veikloje. Tai veikla, kurią profesionalūs kariai lyg ir turėtų mėgti mažiausiai: anketų pildymas, sveikinimų įvairiomis progomis rašymas, dalyvavimas protokoliniuose renginiuose, skirtuose paminėti tam tikriems akreditacijos valstybės įvykiams. Karinis atašė privalo taip sudaryti savo darbotvarkę, kad galėtų dalyvauti minėtuose renginiuose. Palaikyti bičiuliškus santykius su diplomatinio protokolo administracijos pareigūnais, asmeniškai juos pažinoti yra būtina, nes tarnaujant užsienio valstybėje gali tekti spręsti įvairias, įskaitant ir asmeninio pobūdžio, problemas.

Diplomatinis protokolas ne tik kad būtinas, bet yra ir kaip priemonė kitoms karinių atašė funkcijoms vykdyti. Viena iš priemonių – priėmimai ir jų organizavimas¹⁵. Priėmimai ir ceremonijos pagal protokolą yra neatskiriama diplomatinės tarnybos dalis. Dalyvavimas priėmimuose – tai galimybė rasti naujų kontaktų ir palaikyti senuosius. Be abejo, pokalbių per priėmimus ar ceremonijų metu kiekvienas diplomatas surenka nemažai jo atstovaujamą valstybę dominančios informacijos. Tokių renginių metu galima atsitiktinai sutikti ir įdomių asmenų¹⁶. Kiekvienas karinis diplomatas privalo priimti protokolą kaip neišvengiamą rutiną, mokytis protokolo niuansų ir gilinti protokolinės elgsenos įgūdžius.

Protokolas taip pat suponuoja poreikį palaikyti gerus santykius ir su kolegomis kariniais atašė. Pvz., Vašingtone karinių atašė bendruomenė sudaryta iš keturių komponentų: gynybos atašė ir trijų pajėgų atašė atskirų asociacijų. Šių asociacijų pagrindinis tikslas – padėti kariniams atašė komunikuoti su Pentagono institucijomis. Asociacijų vadovai paprastai yra anglakalbiai generolai (admirolai). Dėl to asociacijų nariai neprieštarauja. Visa tai, be abejo, suderinta su atsakingomis Pentagono žinybomis. Asociacijos pirmininkas turi

¹⁵ John R. Wood, Jean Serres, *Diplomatic Ceremonial and Protocol: principles, procedures and practices*. Columbia University Press, New York 1970.

¹⁶ Vieno renginio metu teko sutikti JAV Prezidento kalbų rašytoją (aut. past.).

pavadootoją ir iždininką paprastai iš savo biuro. Pagrindinis oficialaus bendravimo formatas bent kartą per pusmetį organizuojami pietūs (angl. luncheon), kurių metu asociacijų vadovybė atsiskaito už nuveiktus darbus, biudžetą ir pan. Dažniausiai pakviečiamas „svečias pranešėjas“ (angl. guest speaker), kuris paskaito pranešimą kokia nors specifine ar aktualia tema. Kita bendravimo ir informacijos rinkimo akreditacijos valstybėje forma yra vadinamieji pažintiniai vizitai. Be visų profesinių ar pažintinių elementų, svarbiausias tokių vizitų privalumas – tarpasmeninių ryšių stiprinimas tiek tarp karinių atašė, tiek ir tarp jų sutuoktinių. Jų organizavimo atsakomybė iš dalies gula ir ant asociacijų pečių (šalia karinio diplomatinio protokolo padalinių). Joms tekdavo spręsti finansinio administravimo klausimus, nes protokolo padaliniais pagal JAV įstatymus yra sudėtinga disponuoti karinių atašė lėšomis.

Natūralu, kad dvišaliai santykiai tarp gynybos institucijų pirmiausia palaikomi politiniu-strateginiu lygmeniu. Čia ir yra ta sritis, kur karininkui nebeužtenka gerai išmanyti karybą, reikalingas platesnis požiūris į valstybių valdymo organizavimą, santykius tarp valstybių, didelė erudicija ir pan. JAV gynybos politika formuojama Gynybos sekretoriaus biure (angl. Office of the Secretary of Defense, OSD), patariant Jungtiniam štabui. Kariniu lygmeniu strateginį karinį patarimą duoda ir planuoja Jungtinio štabo Strateginio planavimo struktūra (J-5). Natūralu, kad tarp planuojamų klausimų gali būti ir galimi poveikiai Lietuvai arba galimas Lietuvos kaip sąjungininkės įsitraukimas. Taigi, karinis atašė privalo įsitraukti į procesą, žinoti eigą, ir laiku informuoti savo politinę ir karinę vadovybę. Atvirkštinis procesas vyksta per JAV gynybos atašė Vilniuje. Natūralu, kad abiejų valstybių gynybos atašė bendrauja tiesiogiai ir su savo „deskais“ sostinėse. Šis procesas vyksta be diplomatinio protokolo atstovų jiems pritariant. Reikia pažymėti, kad viena iš kliūčių ar problemų bendraujant su atsakingais amerikiečių kariškiais yra jų dažnos karinės rotacijos.

Dar viena karinių atašė politinės veiklos sritis – dalyvauti paskyrimo valstybės akademinėje ir nevyriausybinėse organizacijų veikloje. Domėjimosi kryptys paprastos, į visas diskusijas tiek akademinuose, tiek nevyriausybinuose sluoksniuose, kurios vienaip ar kitaip gali paliesti Lietuvos nacionalinius interesus, privalo būti atkreiptas dėmesys. Tai yra sritis, kurioje itin svarbus viso atstovybės kolektyvo bendradarbiavimas ir darbo pasidalijimas. Ambasadų personalas turi ribotas galimybes, todėl atstovybės vadovas (ambasadorius) nustato prioritetines užduotis pagal uždavinius, keliamus nacionalinei diplomatijai.

Puikiu ne tik karinės diplomatijos, bet ir atstovybės įsitraukimo į akademinę ir nevyriausybines veiklas JAV pavyzdžiu galima būtų laikyti XII pasaulio

lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumą, kurio viena sesija 2003 metais vyko Čikagoje. Jame buvo sulaukta ypatingo susidomėjimo Lietuvos karine sritimi. Buvo surengta speciali sesija klausimams, susijusiems su karyba ir karo technologijomis, aptarti. Prie dalyvavimo jame daug prisidėjo dr. S. Bačkaitis iš Vašingtono, dirbęs JAV Transporto departamente, ir tuo metu Merilando universitete doktorantūroje studijavęs, Anapolio karinę jūrų akademiją baigęs dr. Vytenis Benetis¹⁷. Dalyvauti simpoziume buvo pakviesti ir kiti Lietuvos karininkai, tuo metu tarnavę ar mokęsi JAV. Tai bene vienintelis lietuvių akademinis simpoziumas užsienyje, kada būtų pavykę surinkti nemažą grupę Lietuvos kariuomenės karininkų, kurie galėjo simpoziumo dalyviams papasakoti apie Lietuvos kariuomenės aktualijas ir perspektyvas. Na, o pats simpoziumas yra puiki galimybė palaikyti ir plėtoti Lietuvos ir Lietuvos išeivijos mokslininkų ir jų bendruomenių ryšius.

Karinių diplomatų dalyvavimas simpoziumo formato renginiuose vienu metu jungia tiek akademinį, tiek nevyriausybinių, tiek ir patriotinį aspektą. Istoriskai yra taip susiklostę, kad po Antrojo pasaulinio karo Lietuvą paliko daug išsilavinusių, patriotiškai nusiteikusių, lietuvių besaugančių asmenų. Stipriausia juos ir Lietuvą jungiančia grandimi tapo kalba ir... karys, dėvintis nepriklausomos Lietuvos uniformą, turintis simbolinę reikšmę. Tai karinę diplomatiją JAV daro atskiru ypatingu žanru. Daug lietuvių kilmės amerikiečių stojo į JAV kariuomenę, nemažai jų tarnybą baigė turėdami kaip pirmos kartos išeiviams labai aukštus pulkininkų laipsnius. Keletą kartų akcentuota kontaktų svarba diplomatijoje, karinė – ne išimtis. Taigi, šį karinį-patriotinį aspektą galima būtų traktuoti kaip neetatinį karinį diplomatinį veikimą įvairiose tiek vyriausybines, tiek ir nevyriausybines JAV struktūrose.

Lietuvai kaip neturinčiai ginkluotės pramonės yra labai svarbus dvišalis bendradarbiavimas su sąjungininkais ginkluotės įsigijimų srityje. Vėlgi, JAV čia atlieka gana nemenką vaidmenį. Ir čia kariniam atašė, žinant, kad domėjimasis ginklų pramone yra viena iš pagrindinių veiklos sričių, yra platūs veiklos horizontai. Šiais klausimais būtina bendrauti su Gynybos saugumo bendradarbiavimo agentūros (angl. *Defense Security Cooperation Agency*, DSCA) atsaikingais pareigūnais. Viena iš šios agentūros funkcijų – administruoti draugiškų valstybių karinį-finansinį rėmimą. Planuojamos lėšos pagal JAV galiojančią tvarką yra derinamos su Gynybos, Valstybės departamentais, Biudžeto ir valdymo biuru ir, galiausiai, tvirtinamos Kongrese. Taigi, kariniai atašė ima veikti karinių nacionalinių interesų labai ir tai tampa visos atstovybės darbu.

Šalia ginkluotės, kariniai atašė privalo domėtis ir technologijomis,

¹⁷ Dabar – ats. kpt. lt. n.

kurios pritaikomos karinės paskirties gaminiams. Dar nuo sovietinių laikų Lietuvoje iki pasaulinio lygmens buvo išvystytos tam tikrų mokslų šakos (puslaidininkų fizika, lazerinės technologijos), kurios ir tuo metu kėlė mūsų sąjungininkų JAV susidomėjimą¹⁸.

Kitas labai svarbus karinių diplomatų bendradarbiavimo su DSCA aspektas – dalyvauti planuojant ir administruojant Lietuvos kariuomenės karių mokymą JAV. Jau nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo amerikiečiai skyrė didelį dėmesį karių mokymui pagal Tarptautinio karinio švietimo ir mokymo programą (angl. International Military Education and Training program, IMET)¹⁹. Nėra tikslo detalai pateikti programos turinio ir apimčių, tačiau būtina paminėti, kad besimokančių karių priežiūros užtikrinimas yra dar viena svarbi karinių diplomatų (gynybos atašė) funkcija: protokolas reikalauja gynybos atašė (ar pavaduotojo) dalyvavimo diplomų įteikimo ceremonijose, o, esant reikalui, spręsti Lietuvos kariui iškilusias su mokymu nesusijusias problemas, pvz., kaip tarpininkui tarp kario ir konsulinio darbuotojo.

Karinio atašė sutuoktinis taip pat yra svarbi karinės diplomatijos dalis. Ši veikla vykdoma per sutuoktinių įtraukimą į savo bendruomenes. Kaip ir karinių atašė, ją sudaro keturi komponentai: Gynybos atašė sutuoktinių asociacija (angl. Defense Attache Wives Association, DAWA), analogiškai – sausumos pajėgų, laivyno, ir oro pajėgų karininkų sutuoktinių asociacijos. Beje, karinių diplomatų sutuoktiniams leidžiama dalyvauti (ir tapti nariais) ir JAV pajėgų karininkų sutuoktinių asociacijose. Sutuoktiniai patys organizuojasi savo veiklą, renka vadovaujančius asmenis, rengia įvairius renginius, organizuoja „arbatos klubus“. Svarbiausias jų bendruomeninis renginys – metinė atstovaujamos valstybės pristatymo diena. Kitaip nei karinių atašė, jų sutuoktiniai asociacijose formuoja asmenų pagal interesus grupes: Europa, NATO, Šiaurės Europa, „mažoji“ Europa, buvęs Varšuvos paktas, buvusi SSRS, prancūzakalbiai, rusakalbiai, specialybė, amžius ir pan. Priklausymą grupėms lemia ne tik formalūs kriterijai, bet ir asmeninis požiūris, karinio atašė sutuoktinio išsilavinimas, biografija.

Visai šiai paminėtai veiklai papildomą, kartu ir apibendrinantį, impulsą suteikia aukštų Lietuvos Respublikos pareigūnų vizitai. Atvykę politikai, mi-

¹⁸ Dar iki 2000 m. Krašto apsaugos ministerija turėjo nemenką įdirbį bendradarbiavimo, susijusio su karinėmis technologijomis, srityje, kuris ir toliau buvo plečiamas. Lietuvos mokslininkai turėjo galimybę bendradarbiauti su JAV Gynybos pažangiųjų tyrimų projektų agentūra (angl. Defense Advanced Research Projects Agency, DARPA). Yra žinoma, kad mokslininkams yra prestižas turėti kontraktų su šia agentūra.

¹⁹ Autorius turėjo galimybę mokytis pagal šią programą du kartus: 1997–1998 m. mokėsi vyresniųjų ryšių karininkų kursuose, 2007–2008 m. – Nacionalinio gynybos universiteto Informacijos išteklių valdymo koledže.

nisterijos tarnautojai turi galimybę tiesiogiai patvirtinti vykdomą politiką arba pasiūlyti naujų idėjų. Vašingtono institucijų koridoriuose labai nemėgstami prašytojai – išlaikytiniai. Kariniam atašė yra pakankamai sudėtinga tarnauti, atstovaujant mažesniai nei 1 šimtoji nuo bendrojo vidaus produkto gynybos finansavimui. Jis turi pasižymėti savitvarda, iš savo sostinės girdėdamas norus dėl nuolatinio JAV ar NATO karių buvimo Lietuvoje, tai koreliuojant su nacionaliniu gynybos finansavimu. Toks požiūris į savo gynybą (beje, tai tinka visai Europai) priveda prie tokių pasisakymų valstijose, kaip „kam jus ginti, jei patys nematote reikalo gintis“. Šis pavyzdys puikiai iliustruoja politines sąlygas, kuriomis tenka dirbti diplomatams, įskaitant ir karinius, Vašingtone. Šie klausimai yra nuolat aptariami tiek Valstybės, tiek Gynybos departamentuose.

2.5. Karinių atašė administravimas

Dar 2000 m. krašto apsaugos ministras įsakymu²⁰ pavedė AOTD, kitaip tariant, vienai iš nacionalinės žvalgybos institucijų²¹, administruoti LR gynybos atašė. Padalinio, administruojančio gynybos atašė, pirmuoju vadovu buvo paskirtas mjr. Gintaras Bagdonas. Jį paskyrus AOTD direktoriumi, administruoti gynybos atašė grupę buvo pavesta lt. Akvilei Giniotienei²². Tuo metu buvo sukurta gynybos atašė administravimo sistema, kuri per pastaruosius 15 metų visiškai pasiteisino. Patį administravimą sudaro trys veiklos – atranka ir mokymas, raportavimo valdymas ir administravimas (ūkinis aprūpinimas). Labai svarbus administravimo aspektas yra tinkamo darbo su įslaptintais dokumentais užtikrinimas.

2.5.1. Raportavimas ir jo valdymas

Esminis karinio diplomato kaip ir kitų diplomatų darbo įforminimas yra atmintinės arba vadinamosios *pro memoria*. Karinis diplomatas taip pat rengia pažymą įvairiais klausimais ir darbo ataskaitas. Natūralu, kad bet kokia iš užsienio gauta informacija pirmiausia privalo būti traktuojama kaip žvalgybos, neatsižvelgiant į tai, ar ji gauta iš viešųjų šaltinių, ar iš tam tikrų asmenų.

²⁰ LR KAM 2000 05 22 įsakymas Nr.538 „Dėl LR gynybos atašė veiklos koordinavimo ir kontrolės“.

²¹ LR Žvalgybos įstatymas (Suvestinė redakcija nuo 2016 10 01 iki 2016 12 31)
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1881C195D0E2/sXMDgXdJMB>

²² dabar – ats. plk. lt. n.

Raportavimui itin svarbu informaciją gauti iš konkrečių žmonių. Dažnai tokiu būdu gaunama informacija yra įslaptinama, nepriklausomai nuo to, ar jie kolegos, ar pareigūnai. Tai yra viena iš priežasčių, kodėl karinius atašė administruoja AOTD. Karinio-politinio pobūdžio klausimai aptariami administracinio komunikavimo būdu, esant reikalui ir galimybei – naudojant sertifikuotas informacijos apsaugos priemones.

2.5.2. Administracinis-ūkinis aprūpinimas

Karinių atašė administravimo struktūrinio vieneto – biuro – administravimas reikalauja nemažai laiko. Dėl karinės tarnybos specifikos (kario statusas, disponavimas žinybine informacija, neretai įslaptinta, kuriai galioja principas „būtina žinoti“, turimos informacijos apsaugos sistemos ir kt.) biuro turėjimas yra būtinas. Analogiškus biurus turi ir kitų valstybių kariniai atašė. Pagal nerašytą taisyklę, gynybos institucija, prie kurios akredituotas karinis atašė, komunikuoja tiesiai su biuru (arba kariniu atašė, jei biurą sudaro vienas asmuo), o ne su atstovybe.

Dokumentų registravimas yra būtina veikla, siekiant tinkamai administruoti biurą. Gynybos atašė privalo registruoti gaunamus biure ir išsiunčiamus dokumentus pagal KAM sudarytą bylų nomenklatūrą ir raštvedybos reikalavimus. Pagal nustatytą tvarką, kariniai atašė privalo pristatyti nomenklatūrinės bylas į KA archyvą.

Kariniai atašė turi įgaliojimą disponuoti KA lėšomis pagal sudarytą sąmatą ir valdyti jiems patikėtą turtą. Taigi, finansų ir turto valdymas yra būtina pareiginė karinių atašė funkcija. Žemiau pateiktos pagrindinės biurui skiriamų lėšų panaudojimo sritys:

- asmeninės išmokos – atlyginimas, kompensacijos, sveikatos priežiūros išmokos, persikėlimo išlaidos;
- einamosios išlaidos – transporto eksploatavimo išlaidos, spaudos prenumerata, komandiruočių, nuomos mokestis už gyvenamąjį plotą, reprezentacinės išlaidos, išlaidos pašto, ryšių, interneto paslaugoms,
- išlaidos raštinės reikmenims, mokestis už komunalines paslaugas atstovybėje, kitos išlaidos.

Biuras iš savo sąmatos kompensuoja atstovybei komunalinio aptarnavimo išlaidas pagal personalo skaičių. Jei diplomatinė atstovybė patalpas nuomoja – pagal patalpų plotą. KAM vykdo biurų finansų ir turto auditą per mė-

nesines finansines ataskaitas ir periodines turto inventorizacijas. Karinių atašė techninio aprūpinimo klausimus reglamentuoja Vyriausybės nutarimas²³.

2.6. Karinio ir diplomatinio protokolo kompleksiskumas

Kaip žinia, tarptautinis diplomatijos administravimas atkreipia dėmesį į karinių diplomatų išskirtinumą. Deja, šis išskirtinumas nacionaliniame diplomatijos administravime suprantamas tik iš dalies: iki šiol kariniai diplomatai priskiriami specialiųjų atašė kategorijai, kas formos prasme yra toleruotina, bet turinio – iškraipo vienos iš valstybės funkcijų esmę – ne.

Pagal protokolą ar hierarchiją (angl. precedence line), karinis diplomatas (karinis atstovas ar gynybos atašė) yra antrasis asmuo po atstovybės vadovo. Tokių karinių diplomatų išskirtinumą buvo būtina parodyti jau Specialiųjų atašė nuostatuose prie įvairių tarnybos sąlygų darant išlygas LR gynybos atašė (reikėtų atkreipti dėmesį, kad kariniai atstovai turi atskirus savo veiklos nuostatus). Jau vien valstybės tarnybos požiūriu karo tarnyba traktuojama kitaip nei valstybės tarnyba, įskaitant ir diplomatus, todėl karo ir valstybės tarnybos dirbtinis jungimas sunkina tarnybos organizavimą tiek vieniems, tiek kitiems. Net pati konvencijos logika sako, kad kariniai atašė traktuojami kitaip, nei kitų žinybų atašė (specialieji). Taigi, ši sritis yra akivaizdžiai taisytina, nes skirtingų kategorijų kariniai diplomatai savo veikloje vadovaujasi skirtingais norminiais aktais.

Tiesa, siekdama baigti sureguliuoti karinį atstovavimą LR atstovybėse prie tarptautinių organizacijų, LR diplomatinėse atstovybėse ir įgyvendinti LR Vyriausybės Strateginio planavimo komiteto 2003 m. balandžio 1 d. Nr. 8 „Dėl specialiųjų atašė diplomatinėse atstovybėse teisinės padėties“, Vyriausybės kanclerio 2004 m. spalio 21 d. Nr. 34-8417 ir 2004 m. gruodžio 7 d. Nr.49-48 pavedimus, KAM suderino su atsakingomis institucijomis ir pateikė Lietuvos Respublikos Vyriausybei susijusius su LR gynybos atašė veiklos reglamentavimu LR Diplomatinės tarnybos įstatyme, LR specialiųjų atašė nuostatuose ir LR gynybos atašė nuostatuose projektus. Diskusijos tęsėsi ir 2005–2007 m. laikotarpiu²⁴. Deja, URM nepritarė šiems siūlymams, o Vyriausybėje pritrūko politinės valios grįžti prie 1994–1997 m. Vyriausybės jau įtvirtintų LR gynybos atašė nuostatų.

²³ LRV 1999 11 05 nutarimas Nr.1235 „Dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos veiklos“, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.73B0FE140F13/RaZWeEPKvK>, 2016 10 05.

²⁴ Teorinius-teisinius dokumentus rengė KAM Tarptautinių santykių padalinio teisininkės Jolita Milerienė ir Aušra Raišytė-Daukantiėnė.

Krinta į akis nenoras nacionalinės diplomatinės sluoksniuose suprasti karinės diplomatinės statuso. Specialiųjų atašė nuostatų 22 punktas sako, kad LR gynybos atašė yra LR krašto apsaugos sistemos atstovas toje valstybėje, kurioje jis yra akredituotas. Kiti specialieji atašė nėra kokios nors ministerijos atstovai akreditacijos valstybėje, kadangi priimančioji valstybė juos traktuoja kaip diplomatinės atstovybės tarnautojus. Tai esminiai argumentai, kodėl LR gynybos atašė (ne diplomatinės atstovybės gynybos atašė) yra išskirtinis protokolinis asmuo ir eina iš karto po atstovybės vadovo. Tiek diplomatiniam, tiek ir kariniam protokolui užtikrinti būtina sąlyga – karinio diplomato gyvenamosios patalpos. Jos parenkamos pagal finansines galimybes. Geriausias to atspindys – jau minėtas nutarimas dėl LR diplomatinės tarnybos veiklos. Nutarimo 4.2 punkte sakoma, kad „...skiriama išmoka (kompensacija) apsirūpinti *darbuotojo pareigybę* ir šeimos narių skaičių atitinkančiomis gyvenamosiomis patalpomis...“. Vertinant išmokų dydį, LR gynybos atašė protokoliškai yra prilyginamas specialiajam atašė, kuris nevykdo jokių funkcijų pagal protokolą atstovybėje. Laikantis hierarchinės tvarkos pagal protokolą, LR gynybos atašė privalėtų būti prilygintas atstovybės ministrui patarėjui ir gauti atitinkamą kompensaciją.

Kitų valstybių tarnautojų hierarchija skiriasi. Tačiau visuomet hierarchijos viršūnėje būna ministrai patarėjai politikai, ekonomikai ir gynybos atašė. Kuris yra svarbesnis, lemia valstybės prioritetai akreditacijos valstybėje. Pagal protokolą, gynybos atašė daugeliu atvejų yra pirmas po ambasadoriaus, pagal funkcijas – antras arba trečias, pirmasis – ministras patarėjas politikai. Tiesa, tarp ambasadoriaus ir minėtų pareigūnų dar derėtų įterpti diplomatinės atstovybės vadovo pavaduotoją.

Kaip žinia, vienas svarbesnių diplomatinio protokolo elementų yra priėmimų organizavimas ir lankymasis priėmimuose kitose atstovybėse ar valdžios įstaigose. Tradiciškai diplomatų minimos nacionalinė ir kariuomenės dienos. Šios dienos minimos pagal protokolą. Atstovybės vadovas ir gynybos atašė su sutuoktiniais yra pagrindiniai tokių renginių dalyviai. Taigi, šie du atstovybės nariai atlieka daugiausiai funkcijų, susijusių su protokolu. Natūralu, kad protokolo laikymasis yra nepigus, bet būtinas, o finansavimu reikia pasirūpinti iš anksto, įskaitant ir tinkamos rezidencijos renginiams pagal protokolą išlaikymą. Atkreiptinas dėmesys, kad neformalus diplomatų renginiai yra dar dažnesni, o jiems taip pat reikia atitinkamo finansavimo.

4. Dabartinė karinė diplomatija ir jos perspektyvos

4.1. Dabartinės karinės diplomatijos apimtys ir iššūkiai

Nustatant karinių atašė poreikį, būtina atsižvelgti į keletą tendencijų. Svarbiausias nacionalinio saugumo užtikrinimo garantas šiuo metu (tikėtina ir artimiausioje ateityje) yra NATO kaip organizacijos vieningumas ir JAV prisidėjimas prie Europos saugumo užtikrinimo.

Šiuo metu Lietuvos Respublika yra paskyrusi 10 gynybos atašė (10 biurų diplomatinėse atstovybėse²⁵) ir 4 pavaduotojus. Per pastaruosius dvidešimt metų atsirado natūralus toks diplomatų poreikis dėl užsienio politikos ir žinybinių krašto apsaugos sistemos interesų. Atkreiptinas dėmesys į keletą aspektų. Be Vašingtono, buvo padidintas diplomatų skaičius ir Berlyne. Tai, manau, svarbu tiek užsienio politikai, tiek ir žinybiniam bendradarbiavimui. Dėl įtemptos situacijos itin sustiprintas biuras Kijeve – jame dirba trys kariniai diplomatai. Lietuvos karinių diplomatų nėra Estijoje ir Latvijoje – tai logiška. Pagal jau ne vienerius metus susiklosčiusią tradiciją biurai Astanoje, Varšuvoje, Paryžiuje ir Londone dirba ir kitose valstybėse, kuriose nėra atstovybių. Po LR gynybos atašė atšaukimo iš Maskvos (2016 m. rugsėjis), Rusijoje Lietuvai nebeatstovaujama. Vien dėl santykių su Rusija Federacijos specifikos Maskvoje turėtų Lietuvai atstovauti bent du karininkai.

4.2. Karinės diplomatijos problemos

Visose srityse galima išvelgti įvairių problemų. Remiantis patirtimi, galima išskirti tris pagrindines sritis, kuriose kyla problemų: atranka (erudicija ir užsienio kalba), darbas diplomatinėje atstovybėje ir šeima.

Atrankos procesas, be abejonės, pati komplikuočiausia karinės diplomatijos sritis. Pagrindinė problema yra ta, kad kariūnai rengiami tapti ne diplomatais, bet lyderiais, vadovais. Žinoma, kariūnai gauna įvairių žinių, tačiau jų nepakanka, kad jie prilygtų tarptautinių santykių ir politikos mokslų mokyklų absolventams. Jau pats krašto apsaugos kūrimasis, personalo komplektavimas,

²⁵ Astanoje (Kazachstanui, Kinijai, Tadžikistanui, Kirgizstanui, Uzbekistanui, Turkmėnistanui,), Berlyne (VFR, Austrijai ir Šveicarijai), Kijeve (Ukrainai, Rumunijai ir Moldovai), Kopenhagoje (Danijai, Norvegijai, Švedijai ir Suomijai), Londone (Jungtinei Karalystei, Nyderlandams ir Portugalijai), Minske (Baltarusijai), Paryžiuje (Prancūzijai, Belgijai, Ispanijai, Italijai ir Liuksemburgui), Tbilisyje (Gruzijai, Armėnijai ir Azerbaidžanui), Varšuvoje (Lenkijai, Čekijai, Kroatijai, Slovakijai, Slovėnijai, Vengrijai), Vašingtone (JAV ir Kanadai).

sudarė geras sąlygas karinių diplomatų korpusui komplektuoti. Nemažą dalį Lietuvos karininkijos sudarė sovietines karines katedras baigę karininkai, kurie realiai turėjo visapusišką aukštąjį išsilavinimą, didelę erudiciją, taip pat tai buvo pažangūs moksleiviai. Labai greitai paaiškėjo, kad krašto apsaugos sistemoje trūksta karininkų, gerai kalbančių angliškai. Jau 1995 m. minimas aspektas tapo iššūkiu. Tais metais pirmą kartą kariniam diplomatiniam darbui buvo paskirti civiliai, vėliau tapę karininkais, mjr. Gintaras Bagdonas ir mjr. Gintaras Satkus. Jie nebuvo profesionalūs karininkai (nebuvo baigę jokios karo mokyklos), tačiau šiam darbui jie tiko labiau už profesionalius karininkus. Sovietų Sąjungoje karinį diplomatinį darbą dirbdavo specialiai tam parengti žvalgybos karininkai (priklausę, o ir dabar tebeprisiklausantys Vyriausiajai žvalgybos valdybai arba GRU), o dauguma lietuvių karininkų nebuvo žvalgybos karininkai. Manau, kad dėl nepakankamo karininkų pasirengimo dirbti karinį diplomatinį darbą (minėtu atveju, netgi politinį) 2001 m., Linkevičiui einant ministro pareigas, buvo faktiškai *in corpore* pakeisti visi LR gynybos atašė. Vėlgį, jais tapo jau daugiau nei 10 metų Lietuvos kariuomenėje tarnavę karininkai-civiliai su viena išimtimi. Šie naujieji gynybos atašė jau buvo baigę įvairius mokslus JAV, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Lenkijoje, Skandinavijos šalyse. Per pirmąjį dešimtmetį po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos kariuomenėje jau buvo karininkų, kurie ne minimaliai, bet laisvai kalbėjo angliškai, vokiškai, prancūziškai, lenkiškai, Skandinavijos kalbomis. Tiesa, jei anglų kalba jau buvo populiari, tai kitomis kalbomis kalbančių asmenų buvo akivaizdžiai per mažai atrankai vykdyti. Taigi, kalba tapo pagrindiniu karinių diplomatų atrankos kriterijumi.

Karinio diplomato statusas atstovybėje sukelia tam tikrų keblumų kasdienėje tarnyboje. Problema yra abipusė – diplomatai turi gana ribotą supratimą, kokia karinės diplomatijos paskirtis, veikimo ypatumai, o karininkai dažnai jau būna atpratę nuo civilinio gyvenimo. Tam, kad vieni kitus geriau suprastų, kandidatams į karinius diplomatus suteikiamos tiek teorinės, tiek ir praktinės žinios. Kursuose dėsto buvę ambasadoriai, gynybos atašė, akademinės bendruomenės atstovai.

Nepaisant to, kad galiojantys, aukščiau minėti norminiai aktai nurodo karinio atašė autonomiškumo atstovybėje ribas, tarnyboje dėl diplomatinės tarnybos dinamiškumo, asmeniškumų pasitaiko tiek atstovybės vadovo, tiek ir karinio atašė piktnaudžiavimo. Tikslinga būtų detalčiau reglamentuoti atstovybės vadovo ir karinio atašė santykius.

Galiausiai aptartinas ir šeimos faktorius organizuojant karinės diplomatijos tarnybą. Jei profesionalus diplomatas pasirinko profesiją žinodamas, kad bus rotuojamas (rotacijos su šeima kas 3–5 metai) ir tai jam buvo priimtina sąlyga, tai kariniam diplomatui tai gali būti vienintelis iššūkis gyvenime, ku-

riam jis, o juo labiau jo šeima, niekada nesiruošė. Pagal nerašytą susitarimą, karinis diplomatas negali tarnauti be sutuoktinio. Sutuoktinis turi mokėti paskyrimo valstybės kalbą, turėti didelę erudiciją (reikia dalyvauti karinių diplomatų sutuoktinių klubuose), gebėti komunikuoti. Kaip atsižvelgti į sutuoktinį vertinant kandidatą yra nuolatinis iššūkis rengiantiems atranką. Pagal dabar galiojančius įstatymus sutuoktinis turėtų dirbti valstybės tarnyboje, nes tik tokiu atveju sutuoktiniui garantuojama darbo vieta grįžus iš paskyrimo. Tai reiškia, kad atrankos metu galime turėti puikų kandidatą, bet jei jo sutuoktinis (-ė) turi verslą ir negali ar nepageidauja jo palikti, tokiu atveju atrankos metu parinkto tinkamo kandidato gali tekti atsisakyti. Dar iki 2004 m. karinių diplomatų sutuoktiniai neturėjo jokių garantijų, įskaitant ir draudimą.

Kandidato vaikai taip pat yra iššūkis. Vaikui psichologiškai sunku, nes pasikeičia aplinka, kalba, gyvenimo būdas, klimatas. Be abejojimo, šeimos privalo pasverti visus „už“ ir „prieš“ ir priimti sprendimą. Tokiu būdu ir vaikai gali lemti kandidato paskyrimą. Yra ir kita medalio pusė. Šeimai, gyvenančiai svetur, reikia skirti daugiau dėmesio nei šeimai, gyvenančiai tėvynėje. Tai irgi atrankos veiksnys. Didelė šeima – dideli rūpesčiai. Dažniausiai jie gula ant sutuoktinio pečių. Tačiau tokiu atveju sutuoktinis negali tinkamai vykdyti karinio diplomato sutuoktinio funkcijas (reikėtų samdyti asmenį prižiūrėti vaikus). Manau, kad geriausia būtų atrinkti tuos karininkus, kurių vaikai jau baigę bendrojo lavinimo mokyklas ir gyvena savarankiškai. Natūralu, kad karinių diplomatų amžiaus vidurkis didėja, taigi ir tokių problemų atrenkant karinius diplomatus mažėja. Be to, visai natūralu, kad KAM stengiasi minimizuoti išlaidas, skiriamas karinio diplomato išlaikymui.

4.3. Žvilgsnis į perspektyvas

Kaip jau buvo minėta, karinės diplomatijos poreikį lemia daug veiksnių – nuo politinių, techninių norų iki materialinių galimybių tiems norams įgyvendinti. Jau antrą šimtmetį egzistuoja karinė diplomatija, kurios vaidmuo kiekvienais metais kinta. Vis dar kyla diskusijų, ar tokie pareigūnai apskritai reikalingi, ar jie ne per brangūs valstybei, gal juos gali pakeisti civiliai, šiuolaikinės telekomunikacijos ir pan.

Pirmiausia, net ir šiuolaikinių technologijų valdomame pasaulyje niekas negali pakeisti žmonių bendravimo ir ypač jei misija – plėsti draugų ratą (tai buvo itin svarbu stojant į NATO, bet ne mažiau aktualu ir dabar). Reikia pripažinti, kad pasaulis netapo saugesnis ar ramesnis. Keičiasi tik iššūkių ir grėsmių

pobūdis. Antra, kaip ir kiekvieną darbą, taip ir karinį diplomatinį, turi dirbti ne tik gerai parengti, bet ir turintys reikiamų gebėjimų. Galiausiai, ne tik karininkas privalo būti psichologiškai pasirengęs, bet ir jo šeimos nariai. Nederėtų to vertinti kaip eilinės karininko rotacijos, tai būtų tiesiog lėšų, skiriamų gynybai, švaistymas. Taigi, karinių diplomatų institutas papildoma diplomatiją kitu požiūriu, kuris nėra paplitęs civiliniame gyvenime ar diplomatinėje tarnyboje. Tai išsilavinimo (tiek civilinio, tiek ir karinio), erudicijos, nuovokos (įskaitant politinę), kalbos mokėjimo, šeimos pasirengimo, tinkamas mokymo ir darbo priežiūros kombinacija. Manau, kad tinkamai įvertinus paminėtus veiksmus karinę diplomatiją (kuri jokių būdu neapsiriboja karine sritimi) galima paversti labai efektyviu nacionalinio saugumo įrankiu, ir ypač santykiuose su JAV ir Vokietija. Kalbant apskritai apie karinių diplomatų paskyrimo vietas, derėtų pasakyti, kad jos paskirstytos gana racionaliai. Labai sveikintinas sprendimas skirti gynybos atašė pavaduotoją į Berlyną. Vokietijos pozicija pastaruoju metu, užtikrinant Lietuvos nacionalinį saugumą, tampa itin svarbi. Ne mažiausią vaidmenį atlieka ir KAM sprendimas įsigyti kovinės technikos iš Vokietijos. Toks tiek karinių-politinių, tiek karinių-techninių santykių su Vokietija augimas ir lemia didesnę karinių diplomatų poreikį bene svarbiausioje Europos valstybėje. Radus lėšų, į Vašingtoną taip pat galėtų būti siunčiamas dar vienas pavaduotojas. Kalbant apie karinę diplomatiją Vašingtone, būtina atkreipti dėmesį, kad nėra racionalu skirti civilį gynybos patarėją, nes diplomatų, neturinčių karinio laipsnio, veikla Gynybos departamente turi įvairių apribojimų. Dėl šios priežasties jie negali vykdyti visų pavestų funkcijų. Yra valstybių (tai yra madinga Skandinavijos valstybėse), kurios tokius diplomatus yra paskyrusios, tačiau jie dažniausiai kuruoja labai konkrečius įsigijimų projektus.

Išvados

Karinė diplomatija yra nacionalinės diplomatijos dalis. Karinis aspektas išskirtinai svarbus tarptautiniuose santykiuose. Ypač svarbūs yra du vienas kitam prieštaraujantys veiksniai – Lietuvos narystė NATO ir kaimynystė su autoritarinio valdymo požymių turinčiomis valstybėmis, kurios viešai organizaciją, kuriai mes priklausome, laiko grėsme. Taigi, kol šie veiksniai egzistuoja, tol labai reikalinga karinė diplomatija.

Karinė diplomatija kaip ir kitos veiklos turi būti gerai organizuota, administruojama ir finansuojama. Būtina toliau siekti karinės diplomatijos svarbos suvokimo gerinimo nacionalinės diplomatijos sluoksniuose, nes kari-

nio aspekto išnaudojimas gali labai pagelbėti diplomatams vykdyti nacionalinės užsienio politikos uždavinius.

Galiausiai, į karinę diplomatiją reikėtų žiūrėti kaip į nacionalinio saugumo, užsienio politikos ir gynybos triumvirato specifinę sudedamąją dalį.

2016 m. spalio